

Zoologické zahrady na scestí nebo na rozcestí?

Moderní zoologické zahrady mají čtyři základní charakteristická poslání: rekreaci a relaxaci, populárně naučné a výchovné působení, vědeckou činnost a s ohrožením světové fauny přibyla ještě záchrana mizejících druhů (viz článek Z. Veselovského v Živě 1999, 1: 46–48). Na přelomu 19. a 20. stol. se jim podařilo zachránit bizona, o pár desetiletí později zebra, koně Převalského, bernešku havajskou, přimorožce arabského, kondora kalifornského a některé další druhy. Vznikl tak dojem, že zoologické zahrady pomohou vždy, když se nějaký živočišný druh dostane do kritické situace. Málokdo si však uvědomuje, že tento přístup označovaný jako záchrana druhu *ex situ* (mimo původní stanoviště) plně vyhovuje technokratickému a ekonomickému (přesněji řečeno kořistnickému) přístupu k přírodnímu bohatství této planety. Zoologické zahrady ve snaze obhájit smysl své existence před kritiky a militantními odpůrci chovu zvířat v zajetí akcentují toto záchranné poslání, tím však přejímají odpovědnost za něco, co by měli řešit jiní.

V posledních letech je zřejmé, že se zoologické zahrady blíží zenitu svých provozních a ekonomických možností. Mnohé kdysi vzácné druhy se množí bez problémů, o odchovaná mláďata však není zájem. Před desítkami let to byli medvědi, pumy, lvi, bizoni, dnes jde o koně Převalského, kiangy, kulany, zubry, pelikány, šimpanze, zítřka to mohou být gorily nebo orangutani. Zahrady ztrácejí motivaci k chovu a pokud je situace neudržitelná, takových druhů se zbaví a pořídí si zvířata, o něž je v dané chvíli zájem. Přitom jsou druhy, které stále nejsme schopni v zajetí rozmnožit a někdy ani udržet delší dobu při životě. A nemusí to být choulostiví obyvatelé tropů nebo extrémně specializované druhy. Mezi obtížně chovatelné stále patří zástupci evropské fauny – losi,

sobi, pižmoni, medvědi lední. Jiné vzácné druhy jako např. severní nosorožci tuponosí, takini (obr. na 1. str. obálky), člunozobci, okapi nebo babirusy v zoologických zahradách zastupuje jen málo jedinců a mohou během několika let úplně vymizet, jak se to stalo nedávno u buvolce bělořitného.

Ekonomická globalizace světa přinesla nebyvalé možnosti v oblasti přepravy zvířat, ale také hrozbu přenosu nebezpečných nákaz. Výskyt ptačí chřipky měl za následek nastolení veterinárních opatření tak striktních, že se již několik let do Evropské unie nesmějí dovážet ptáci z přírody. Přes veškeré protesty a intervence nařízení stále platí. Mnoho kolekcí ptačích druhů v zoologických zahradách není možno geneticky doplňovat a postupně vymírají.

Sled generací krátkověkých druhů v podmínkách *ex situ* je rychlý, takže málopočetné populace se záhy potýkají se ztrátou genetické variability a hrozbou příbuzenské plemenitby. Podobně je tomu s kopytníky, kde setrvale hrozí epidemie slintavky a kulhavky, brucelózy nebo tzv. nákazy modrého jazyka s následnými zákazy transportů. Do stejné situace jako zoologické zahrady se dostali i soukromí chovatelé exotických zvířat, kteří docílili jedinečných odchovů řady druhů. Tím přispěli v posledních letech k nasycení poptávky na trhu, což ve spojení s restriktivní politikou orgánů ochrany přírody de facto předznamenalo razantní pokles ilegálních odchytů ve volné přírodě. Dnes jsme bohužel svědky toho, jak chovy a s nimi i nadějně plány na záchranu mnoha ohrožených druhů během několika let berou za své. Největší problémy s nákazami nevznikají v zoologických zahradách, ale v chovech hospodářských zvířat, kde pod záminkou ochrany podnikání panují liberálnější přístupy; situace se řeší, až když nastane problém. Nejen veterinární předpisy, ale paradoxně také ochranné zákony a vyhlášky stále více komplikují práci zoologických zahrad a dalších chovatelů. Rok od roku rostou požadavky, které je třeba splnit pro povolení chovu, prodeje nebo výměny zvířat. Obstarávání povolení CITES, registračních listů, výjimek ze zákazů chovu, prokazování původu nebo čipování je náročné a může se stát, že zvíře uhynie dříve, než majitel získá všechny potřebné listiny. Proto někteří chov „problematičtějších“ druhů raději ruší, než by opakovaně podstupovali úřední martyrium. Smutné na tom všem je, že tyto ochranné předpisy vznikly proto, aby bránily ohrožené druhy před ilegálním odchyttem a černým obchodem. Zpočátku si Washingtonská konvence – CITES (od r. 1975) kladla za cíl zamezit obchodu se slonovinou, rohy nosorožců nebo krunýři karet. Dnes vydává povolení na každé orlí pero v indiánské čelence zvlášť, zatímco rybářské flotily dál masakrují žraloky a delfíny, stejně jako se kytovci „vědecky zkoumají“ pomocí harpunových děl.

Jestliže uvažujeme, kudy se práce zoologických zahrad bude ubírat, je jasné, že bychom se neměli pokoušet zachraňovat ohrožené druhy zvířat jen v zoo, ale pokud možno hlavně v jejich původním prostředí. Zahrady by se neměly představovat jako novodobé archy Noemovy už proto, že záchrana druhu sama o sobě není řešením, pokud není jasné, zda budou zvířata v přírodě mít kde žít. Změnit myšlení v tomto směru není lehké. Přehled druhů a odchovaných mláďat je jasnou vizitkou každé zoo, na rozdíl od nejistých výsledků úsilí kdesi na druhém konci světa. Rostoucí počet zoologických zahrad zapojených do projektů záchrany světové fauny *in situ* (na jejich stanovišti v přírodě) je ale důkazem toho, že tyto zahrady situaci pochopily a na stále se zhoršující stav reagují. Potěšující také je, že stranou nezůstaly ani české zoologické zahrady.

1 Kůň Převalského (*Equus przewalskii*) v národním parku Gobi v Mongolsku, leden 2010. Jeho záchrana a návrat do volné přírody patří k velkým úspěchům zoologických zahrad. Foto A. Nanjid

